

**ОБРАЗ ЛІДЕРА В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ
УКРАЇНЦІВ У ПЕРІОД РІЗКИХ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН**

*Тетяна Недашківська, Ольга Загородня
(Житомир)*

Мовна свідомість залишається актуальним об'єктом наукового дослідження. Набирає обертів використання асоціативного експерименту в якості основного методу вивчення лексичних одиниць в психолінгвістичному аспекті. Оскільки психологічна структура значення слів-формантів мовної картини світу індивідуума та колективу постійно зазнає різноманітних впливів з боку лінгвальних та нелінгвальних чинників, актуальним і цікавим видається дослідження такої структури в динаміці, із виявленням імовірних змін у компонентах.

У період 2014-2016 років українське суспільство зазнало чимало гострих переживань, пов'язаних з різкими змінами в суспільно-політичній сфері України. Вивчення образу лідера за допомогою асоціативного експерименту дозволило визначити характер змін у психологічній структурі значення лексеми ЛІДЕР під впливом зовнішнього чинника – суспільно-політичної дестабілізації. В експерименті взяли участь 450 респондентів різного віку різних регіонів України. Дані оброблялися за допомогою авторської комп'ютерної системи накопичення й обробки даних асоціативних експериментів «Stimulus»: визначалися ядерні та периферійні елементи асоціативного поля стимулу ЛІДЕР з мірою їх частотності, актуалізовані семантичні компоненти лексеми, характер асоціативних зв'язків, динаміка конотативного компоненту за період дослідження.

Ядерною реакцією на стимул ЛІДЕР виявилась реакція *президент* (0,054). Неочікуваним результатом стала кількість відмов на цей стимул (індекс частотності відмов більший за реакцію *президент*, а саме 0,083), тобто відмова як особливий тип реакції посіла місце у ядерному компоненті асоціативного поля (АП) стимулу. Понад 17% опитаних відмовилися змістовно реагувати на цей стимул. На ближній периферії АП зафіксовані реакції: *партія* (*партії*) з сумарним індексом частотності 0,042; *я* (0,040); *головний* (0,036); *сила* (*сильний*) із сумарним індексом 0,024; *людина* (0,013); *перший* (0,013); *керівник* (0,013). Периферійний компонент АП насичений антропонімами: *Порошенко* (0,009); *Янукович* (*Яник*) (сумарний індекс 0,009); *Ярош* (0,004); *Путін* (*Путін для своєї країни*) – сумарний індекс 0,006; *Кличко* (0,004); *Лукашенко* (*Батька*) – сумарний індекс 0,004; *Яценюк* (0,002); *Зеленский*

**LEADER'S IMAGE IN UKRAINIAN
LANGUAGE WORLDVIEW DURING SHARP
SOCIAL AND POLITICAL CHANGES**

*Tetiana Nedashkivska & Olha Zahorodnia
(Zhytomyr)*

Language consciousness remains relevant object of scientific study. Using associative experiment as the main method of studying lexical items in psycholinguistic perspective is going up. The psychological structure of meaning, which forms individual and collective language worldview, is constantly affected by both lingual and non-lingual factors. That is why the dynamics of such a structure and identification of possible changes in the components are to be relevant and worth studying.

In 2014-2016 the Ukrainian society has experienced a lot of sharp feelings associated with abrupt changes in the socio-political area of Ukraine. Studying the word LEADER via the associative experiment allowed to determine the nature of the changes in the psychological structure of its meaning influenced by external factors as well as shows the leader's image while social and political destabilization. We examined 450 respondents aged from 17 to 70, living in different regions of Ukraine. The data was analysed through the specific computer programme «Stimulus» which was specially created for psycholinguistic research of such a character. Via the «Stimulus» we identified the nuclear and peripheral elements of the LEADER's associative field, calculated the associations' frequency indices, determined the character of associative links and the semantic components actualized, showed the dynamics of LEADER's connotative component for the period of 2014-2016.

The nuclear reaction to the stimulus LEADER obtained is *президент* (*President*) (0.054). Unexpected result was the number of blank responses to this stimulus (the frequency index of refusals is even greater than the reaction *президент* frequency, and it appeared to be 0.083). Thus, refusal as a special type of reaction has taken place in the nuclear part of the stimulus's associative field (AF).

Over 17% of respondents refused to respond meaningfully to the stimulus LEADER. In the AF near periphery the following responses are noticed: *партія* (*партії*) (*party*) with a total frequency index of 0,042; *я* (*I*) (0.040); *головний* (*chief*) (0.036); *сила* (*сильний*) *strength* (*strong*) with a total index of 0.024; *людина* (*person*) (0.013); *перший* (*first*) (0.013); *керівник* (*Head*) (0.013). A lot of personal names of Ukrainian contemporary politicians are found in the AF periphery, for example *Янукович* (*Yanyk*) (the total index is 0.009); *Ярош* (0.004);

Владимир (0,002); Савченко (0,002); Юлька Тимошенко (0,002); Ющенко (0,002); Ляшко (0,002); Садовий (0,002); Саакашвілі (0,002). Зустрілися історичні оніми: Гитлер (0,004); Бандера (0,002); Махно (0,002); Моїсей (0,002); Спарта (0,002); а також топоніми: України (0,002); Київ (0,002). Відсоток онімів в АП стимулу ЛІДЕР склав 8,5%. Серед лексико-семантичних варіантів у структурі семема ЛІДЕР мовна свідомість українців актуалізує лексико-семантичний варіант «Той, хто на чолі партії, суспільної організації»: 25,8% реакцій співвіднесені за семантикою з цим ЛСВ. З іншим компонентом «Той, хто посідає провідне місце» співвіднесені 10,9%. Отже, очільник для українців в період суспільно-політичної кризи виявився важливішим за когось найкращого і провідного. Розподіл реакцій за зонами асоціативного гештальту (Марковина, 2000; Терехова, 2013) показав, що у мовній свідомості українців лідер перш за все відображений як суб'єкт за статусом (22% реакцій): президент (0,250); я (0,180); людина (0,061); керівник (0,061); переможець (0,050); голова (0,040); голова держави (0,020); хлопці з АТО (0,010) тощо. Важливими для українців є і характеристики лідера (23% реакцій): головний (0,148); перший (0,066); впевнений (0,056); справедливий (0,047); чесний (0,046); розумний (0,037); харизматичний (0,028); захисник (0,009); патріот (0,009) тощо. 17% наданих реакцій на стимул ЛІДЕР виявилися емоційно-оцінними. Найчастіше українці відзначали відсутність лідера, бажаного за характеристиками і діями. Сумарний індекс подібних реакцій (немає, ніхто, нема такого, відсутність, проблема, немає в Україні тощо) в АП стимулу ЛІДЕР на сьогоднішній час склав 0,287, що в разі перевищує індекс частотності ядерної реакції президент (0,054). Найменше уваги українці приділили діям лідера (лише 4% реакцій), серед яких найважливішою функцією визначили ведення за собою (реакції веду за собою, поводир, веде тощо), сумарний індекс частотності подібних реакцій в цій групі 0,336. Серед інших актуалізованих реакцій в зоні «Дії» – менеджмент (0,110) і прагнення ним (лідером) бути (0,056). Отже, сучасні українці схильні до впливу авторитету впевненої і справедливої особистості, коли йдеться про лідера держави, при цьому безжально критикують дійсних очільників – на межі абсолютної відмови змістовно реагувати на стимул – та активно акцентують на відсутності прийняттого лідера (того ж розумного і харизматичного), не вбачаючи в реальній дійсності ідеалу. Між тим, прагнення бути лідером і мислити саме себе на цьому місці виявляється характерною рисою сучасної мовної свідомості українців, що

Putin (Putin for his country) – the total index is 0.006; Klychko (0.004); Lukashenko (0.004); Yatsenyuk (0.002); Zelenskiy Vladimir (0.002); Savchenko (0.002); Julia Timoshenko (0.002); Yushchenko (0.002); Lyashko (0.002); Sadovy (0.002) Saakashvili (0.002). The historical names has appeared: Hitler (0.004); Bandera (0.002); Makhno (0.002); Moses (0.002); Sparta (0.002); and the geographical names (Ukraine (0.002); Kyiv (0.002)) have been also found out. The total percentage of names in the stimulus's LEADER associative field was 8.5%. In the lexical-semantic structure of the LEADER sememe Ukrainian language consciousness actualizes two lexical-semantic variants: «Someone who leads the party or social organization» (25.8% correlated responses) and «Someone who occupies a leading place» (10.9% correlated responses). So, during the socio-political crisis the «head» appeared to be more important for the Ukrainians than anyone who is the best and leading. The distribution of the reactions according to the associative Gestalt zones (Markovina, 2000; Terekhova, 2013) showed that Ukrainian linguistic consciousness primarily reflects leader as the status or a subject (22% responses, such as президент (President) 0.250; я (I) 0.180; людина (man) 0.061; керівник (chief) 0.061; переможець (winner) 0.050; голова (head) 0.040; голова держави (head of state) 0.020; хлопці з АТО (guys from the ATO zone) 0.010 and others). The Ukrainians also stressed on the characteristics of a leader (23% of responses). In this group the following responses are found: головний (main) 0.148; перший (the first) 0.066; впевнений (confident) 0.056; справедливий (fair) 0.047; чесний (honest) 0.046; розумний (clever) 0.037; харизматичний (charismatic) 0.028; захисник (defender) 0.009; патріот (patriot) 0.009, and others. 17% of the responses provided to the stimulus LEADER were emotional. Most Ukrainians noted the absence of a leader, for the desired characteristics and actions have not been performed. The total index of such reactions as немає, ніхто, нема такого, відсутність, проблема, немає в Україні (no, no this, that's a problem, not in Ukraine, etc.) in the stimulus's LEADER associative field was as high as 0.287, and it greatly exceeds the frequency index of nuclear reaction президент (President) 0.054. The actions of the leader are less important for the Ukrainians today, for only 4% of the responses are fixed in this part of AF. Nevertheless, the most important function of a leader in the Ukrainians' worldview is leading; the total frequency index in the group describing leading is 0.336. The responses менеджмент (management) (0.110) and прагнення ним (лідером) бути (the desire to be a leader) (0.056) are among other reactions in the area of «Action». So, modern Ukrainians are susceptible to the authority

досить переконливо представлено в АП стимулу. Оцінні коефіцієнти конотативності стимулу як загалом, так і за певні періоди опитування, визначалися за принципом середньостатистичного показника на основі оцінок, присвоєних конотаціям реакцій та асоціативних зв'язків за шкалою -2/0/2. Конотативний компонент стимулу ЛІДЕР, за результатами експерименту, виявився позитивним: респонденти утворили 67% позитивних асоціативних зв'язків в порівнянні з 23% нейтральних та 9% негативних. Дослідження динаміки конотативного компоненту стимулу ЛІДЕР за роки опитування (2014-2016) відобразило тенденцію невеликого спаду позитивного сприймання стимулу в 2015 році (коефіцієнт меліоративності майже 0) в порівнянні з 2014 роком (0,3), проте в період 2015-2016 років позитивність сприймання стимулу ЛІДЕР різко зростає від 0 в 2015 до 0,8 в 2016 році, що свідчить про актуалізацію позитивних зон образу лідера в мовній свідомості українців на сучасному етапі.

Таким чином, зміни в компонентах психологічної структури значення стимулу ЛІДЕР під впливом різних суспільно-політичних змін відображені в АП стимулу великою кількістю відмов реагувати й емоційно-оцінних реакцій, що відображають критику сучасного стану політичної сфери, достатньо високим відсотком онімічних реакцій та звертання до персоналій сучасності, а також яскравою динамікою конотативного компонента за період опитування.

of a confident and fair person in the case of the state leader. However, they highly criticize the real heads (as much as the absolute refusal to respond to the stimulus) and actively emphasize on the absence of an acceptable leader (intelligent and charismatic) in modern Ukraine because of not seeing the ideal in reality. Meanwhile, striving to be a leader appeared to be a stable feature of the modern Ukrainian language consciousness that is sufficiently represented in the stimulus's AF. Evaluation of the stimulus's connotations as a whole and for specific periods of questioning, is determined on the basis of the average rate. This average rate is produced by rating the reactions' connotations and associative links on the scale of -2/0/2. LEADER's connotative component, as the experimental results show, is positive: 67% of respondents produced positive associative links compared with 23% neutral and 9% negative links. Study of the connotative component dynamics of the stimulus LEADER in survey years (2014-2016) reflected the tendency of a small decline in the positive perception of the stimulus in 2015 (with the positive rate is almost 0) in comparison with the rate in 2014 (0.3). But in the period from 2015 to 2016 the positivity in perception of LEADER increased sharply from 0 in 2015 to 0.8 in 2016. This increase indicates positive zones of the leader's image in the Ukrainian language worldview today.

Thus, the changes in the components of psychological structure of LEADER meaning are obvious. They are caused by sharp social and political changes in Ukraine during 2014-2016 and reflected in the stimulus's LEADER associative field by many ways. First is the great number of emotionally evaluative responses that reflect criticism of the current political sphere. Second is quite a high percentage of personal names appealing to the modern Ukrainian politicians and, the third, there is a vivid dynamics of connotative component for the period of the survey.